

Majewski, Tomasz

Próba identyfikacji roślin zarodnikowych (z wyjątkiem paprotników) wymienionych w dziele Syreniusza Zielnik 1613

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 50/3-4, 183-196

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tomasz Majewski

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

**PRÓBA IDENTYFIKACJI ROŚLIN ZARODNIKOWYCH
(Z WYJĄTKIEM PAPROTNIKÓW) WYMIENIONYCH W DZIELE
SYRENIUSZA *ZIELNIK* (1613)**

Pomnikowe dzieło Szymona Syreniusza, którego tytuł zaczyna się od słów *Zielnik Herbarzem z ięzyka Łacińskiego zowią To iest Opisanie własne imion, kształtu, skutkow i mocy Zioł wszelakich*, wydane w Krakowie w roku 1613, doczekało się obszernej literatury. Najważniejsze publikacje poświęcone tej książce i jej autorowi wymieniają Rostański i Zemanek (1996). Obszerna treść *Zielnika*, obejmująca szeroki zakres wiedzy z dziedziny botaniki, farmacji, medycyny i rolnictwa, nie została jednak dotąd szerzej przeanalizowana.

Niniejsze opracowanie jest poświęcone niewielkiemu fragmentowi botanicznej treści dzieła, mianowicie wymienianym przez Syreniusza roślinom zarodnikowym: glonom, grzybom, porostom i mszakom. Autor starał się zidentyfikować rozproszone w tekście *Zielnika* nazwy łacińskie i polskie przedstawicieli wymienionych grup organizmów z nazwami obecnie używanymi, dodając informacje o pozycji systematycznej oraz rozmieszczeniu i sposobach użytkowania. Nie zawsze była możliwa pewna identyfikacja, a niektóre wnioski autora mogą być dyskusyjne. Autor nie starał się podać o opisywanych roślinach aktualnej, najnowszej informacji w akapicie „stanowisko systematyczne”. Obecnie zmiany w systematyce wielu grup organizmów, szczególnie grzybów, następują tak szybko i są tak radykalne, że niespecjalista nie jest w stanie za nimi nadążyć,

i nowe dane z tego zakresu botaniki przestają być porównywalne z wiedzą zawartą w popularnych podręcznikach i encyklopediach*.

GLONY (ALGAE)

Rzasa skalna. *Androsaces*, *Umbilicum maris* (str. 775)

Obecna nazwa łacińska: *Acetabularia acetabulum* (L.) Silva, synonim: *Acetabularia mediterranea* Lamour.

Obecna nazwa polska: brak.

Pozycja systematyczna: *Chlorophyta* (zielenice), Dasycladales, *Acetabulariaceae* (Bold, Wynne 1978).

Rozmieszczenie, siedlisko: basen Morza Śródziemnego; brzegi morskie.

Uwagi. Identyfikacja na podstawie opisu i ryciny. Majewski (1889 s. 368) identyfikuje Rzasę skalną Syreniusza z *Adiantum rubrum* (niejasne: rodzaj *Adiantum* należy do paproci, gatunku *Adiantum rubrum* nie znaleziono w wykazach paproci). Ten sam autor nieco później (Majewski 1894 s. 54) uznaje Rzasę skalną za gatunek *Androsace septentrionalis* L. (*Primulaceae*).

Literatura: Bold, Wynne 1978; Majewski 1889; Majewski 1894.

Koralowy mech / Glisnik. *Muscus Marinus*, *Corallina* (str. 1417)

Obecna nazwa łacińska: prawdopodobnie gatunek z rodzaju *Ceramium* Roth.

Obecna nazwa polska: drewlinka.

Pozycja systematyczna: *Rhodophyta* (krasnorosty), *Ceramiales*, *Ceramiales*.

Rozmieszczenie, siedlisko: gatunki morskie.

Uwagi: Identyfikacja Majewskiego (1894), prawdopodobnie poprawna.

Literatura: Majewski 1894; Kadłubowska 1975.

Mech morski / porost morski. *Muscus marinus* Plinij (str. 1418)

Obecna nazwa łacińska: gatunek z rodzaju *Ulva* L., być może najpospolitszy z nich, *Ulva lactuca* L.

Obecne nazwy polskie: Ulwa sałatowa, błonica sałatowa, sałata morska.

* Za cenne wskazówki i pomoc jestem wdzięczny prof. dr hab. Władysławowi Wojewodzie i prof. dr hab. Konradowi Wołowskiemu z Instytutu Botaniki PAN w Krakowie.

Pozycja systematyczna: *Chlorophyta* (zielenice), *Ulvales*, *Ulvaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: gatunki z rodzaju *Ulva* są szeroko rozprzestrzenione w morzach.

Użytkowanie obecne: *Ulva lactuca* jest rośliną jadalną.

Literatura: Majewski 1894; Kadłubowska 1975; Bold, Wynne 1978; Podbielkowski 1980.

Porost morski wtory. *Fucus marinus*, Alga (str. 1418)

Obecna nazwa łacińska: nieznana. Możliwe, że jest to brunatnica z rodzajów *Fucus* L., *Laminaria* Lamour, *Macrocystis* C.Ag. lub *Nereocystis* Post. et Rupr.

Obecne nazwy polskie wymienionych rodzajów: *Fucus* – morskoczyn, *Laminaria* – listownica.

Pozycja systematyczna: *Fucus* – *Phaeophyta* (brunatnice), *Fucales*, *Fucaceae*; *Laminaria* – *Phaeophyta*, *Laminariales*, *Laminariaceae*; *Macrocystis* i *Nereocystis* – *Phaeophyta*, *Laminariales*, *Lessoniaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: do wymienionych rodzajów należą gatunki morskie szeroko rozprzestrzenione.

Użytkowanie obecne: glony te są używane jako nawóz i pasza, źródło algininy, soli sodowych, potasowych i jodu; niektóre gatunki są jadalne i lecznicze.

Literatura: Majewski 1894; Kadłubowska 1975; Podbielkowski 1980; Bold, Wynne 1978.

GRZYBY (FUNGI)

Modrzewiowa Gębka (str. 637)

Obecna nazwa łacińska: *Fomitopsis officinalis* (Vill.: Fr.) Bondarzew et Singer (wg.: Domański 1974; Chlebicki, Łuszczynski 2002), synonimy: *Laricifomes officinalis* (Vill.: Fr.) Kotlaba et Pouzar, *Agaricum officinale* (Vill.: Fr.) Donk.

Obecna nazwa polska: modrzewnik lekarski (wg.: Domański, Orłoś, Skirgiełło 1967), pniarek modrzewiowy (wg.: Domański 1974), huba modrzewiowa (w literaturze fitopatologicznej).

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Aphyllorphorales*, *Polyporaceae* (wg.: Domański 1974), *Basidiomycetes*, *Poriales*, *Coriolaraceae* (wg.: Hawksworth et al. 1995); *Basidiomycetes*, *Polyporales*, *Fomitopsidaceae* (wg.: Kirk et al. 2001).

Rozmieszczenie, siedlisko: Holarktyka (północna Afryka, Europa, Azja, Ameryka Północna). Na pniach drzew iglastych, w Europie przeważnie na modrzewiach (*Larix* spp.).

Użytkowanie obecne: środek leczniczy o silnym działaniu przeczyszczającym.

Literatura: Domański 1974; Domański, Orłoś, Skirgiełło 1967; Pilát 1927; Hawksworth *et al.* 1995; Kirk *et al.* 2001; Chlebicki, Łuszczynski 2002.

Jelenia Bedlka / Gebka / Jayka. *Boletus cerui*. *Hydnophyllae*. *Tubera Cerui* (str. 911)

Jednoznaczna identyfikacja niemożliwa. Opis i nazwy łacińskie wskazują na cechy różnych grzybów. Nazwy: Jayka, *Tubera Cerui* (*Cervi*) sugerują grzyby o zamkniętych owocnikach, może purchawki albo grzyby podziemne, por. niżej.

Jelenie Jayka / albo Gebka Jelenia. *Tubera*, *Boleta cerui* (str. 1235)

W opisie elementy trzech różnych grzybów:

I. (**Jelenie jayka**) **piaszczyste**. Obecna nazwa łacińska: może *Scleroderma citrinum* Pers., synonim *Scleroderma vulgare* Fr.

Obecna nazwa polska: tęgoskór pospolity.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Sclerodermatales* (dawniej: *Basidiomycetes*, *Gasteromycetes*), *Sclerodermataceae* (wg.: Rudnicka-Jeziarska 1991).

Rozmieszczenie, siedlisko: Europa, Azja, Ameryka Północna, w suchych lasach na glebach piaszczystych.

Użytkowanie obecne: niekiedy jadany, chociaż trujący.

II. (**Jelenie jayka**) **żółtawe**. Obecna nazwa łacińska: gatunki z rodzajów *Choiromyces* Vitt., *Hydnotrya* Berk. et Br. lub *Elaphomyces* Nees.

Obecne nazwy polskie: *Choiromyces* – piestrak, *Hydnotrya* – Truflica, *Elaphomyces* – jeleniak (wg.: Ławrynowicz 1988).

Pozycja systematyczna: *Choiromyces* – *Ascomycetes* (workowce), *Tuberales*, *Terfeziaceae*; *Hydnotrya* – *Ascomycetes* (workowce), *Tuberales*, *Hydnotryaceae*; *Elaphomyces* – *Ascomycetes* (workowce), *Elaphomycetales*, *Elaphomycetaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: szeroko rozmieszczone grzyby występujące w lasach, tworzące podziemne owocniki.

Użytkowanie obecne: *Choiromyces*, *Hydnotria* – jadalne.

III. (Jelenie jayka) z wierzchu czarne (albo ciemno szare) a wewnątrz białe. Obecna nazwa łacińska: mogą to być gatunki z rodzaju *Elaphomyces* (por. wyżej) albo niedojrzałe owocniki gatunków z rodzaju *Tuber* Mich. lub niedojrzałe, nieokreślone grzyby z grupy *Gasteromycetes*.

Obecna nazwa polska: *Tuber* – trufla, *Elaphomyces* – jeleniak.

Pozycja systematyczna: *Tuber* – *Ascomycetes* (workowce), *Tuberales*, *Tuberaceae*; *Elaphomyces* – por. wyżej.

Rozmieszczenie, siedlisko: szeroko rozmieszczone, tworzące podziemne owocniki.

Użytkowanie obecne: jadalne.

Uwagi: Majewski (1894) identyfikuje *Boletus cerui* u starych autorów (m. in. Syreniusza) z *Elaphomyces granulatus* i gatunkami z rodzaju *Tuber*. *Elaphomyces granulatus* Fr. (polska nazwa: jeleniak ziarnisty) jest szeroko rozmieszczony w Europie (pospolity w Polsce), w Azji, Ameryce Północnej i w Australii, dawniej mylony z bardziej pospolitymi gatunkami *Elaphomyces asperulus* Vitt. i *Elaphomyces muricatus* Fr. Wszystkie tworzą podziemne, kuliste, jadalne owocniki.

Literatura: Majewski 1894; Ławrynowicz 1988; Rudnicka-Jeziarska 1991.

Prochowki (str. 1393)

Obecne nazwy łacińskie: według prof. Wojewody są to gatunki z rodzajów *Lycoperdon* Tourn., *Calvatia* Fr. i *Bovista* Pers.

Obecne nazwy polskie: ogólna ludowa nazwa: purchawki. Nazwy botaniczne: *Lycoperdon* – purchawka; *Calvatia* – czasznica; *Bovista* – kurzawka.

Pozycja systematyczna wszystkich rodzajów: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Lycoperdales*, *Lycoperdaceae* (wg.: Rudnicka-Jeziarska 1991).

Rozmieszczenie, siedlisko: szeroko rozprzestrzenione, w większości pospolite grzyby naziemne w lasach, zaroślach i na łąkach.

Użytkowanie obecne: niejadalne (z wyjątkiem młodych owocników niektórych gatunków), dawniej używane w medycynie (chirurgia).

Literatura: Rudnicka-Jeziarska 1991; Gumińska, Wojewoda 1988.

Muchorowki (str. 1393), Muchomory czerwone pstre (s. 1394 szp. I), Muchomory, *Fungos Muscarios* (str. 1394 szp. II)

Obecna nazwa łacińska: *Amanita muscaria* (L.) Pers.

Obecna nazwa polska: muchomor czerwony.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Agaricales*, *Amanitaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: Szeroko rozmieszczony, występuje w różnych lasach.
Użytkowanie obecne: brak, dawniej do trucia much.
Literatura: Gumińska, Wojewoda 1988.

Jelenia bedłka (str. 1393)

Niejasne; por. wyżej.

Wężowki (str. 1393)

Obecna nazwa łacińska: nieokreślona. Waga (1848) identyfikuje nazwę wężowki jako *Agaricus lepideus*, obecnie *Lentinus lepideus* (Fr.) Fr., prawdopodobnie ze względu na ciemne łatki na kapeluszu. Prof. W. Wojewoda sugeruje, że może to być *Macrolepiota procera* (Scop.: Fr.) Sing. ze względu na plamisty trzon i łatki na kapeluszu.

Obecne nazwy polskie: *Lentinus lepideus* – twardziak łuskowaty, *Macrolepiota procera* – czubajka kania (wg.: Gumińska, Wojewoda 1988).

Pozycja systematyczna: *Lentinus* – *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Agaricales*, *Pleurotaceae* (wg.: Gumińska, Wojewoda 1988); *Basidiomycetes*, *Ap-hyllophorales*, *Polyporaceae* (wg.: Kirk *et al.* (2001); *Macrolepiota* – *Basidiomycetes*, *Agaricales*, *Agaricaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: *Lentinus lepideus* – na drewnie drzew iglastych, *Macrolepiota procera* – na ziemi w lasach, zaroślach itd.

Użytkowanie obecne: *Lentinus lepideus* – niejadalny, *Macrolepiota procera* – jadalny.

Literatura: Waga 1848; Gumińska, Wojewoda 1988; Kirk *et al.* 2001.

Kozakowie (str. 1393 szp. II, 1394 szp. I)

Obecna nazwa łacińska: Waga (1848) identyfikuje tę nazwę, użytą jeszcze przez Marcina z Urzędowa, jako *Boletus* sp., a więc jako różne grzyby należące obecnie do rzędu *Boletales* (grzyby kapeluszowe z rurkowatym hymenium). Obecnie nazwa kozak (ludowa; Bartnicka-Dąbkowska 1964) albo koźlarz (w publikacjach mykologicznych) ograniczona jest do gatunków z rodzaju *Leccinum* S.F. Gray lub nawet tylko do *Leccinum scabrum* (Bull.: Fr.) S.F. Gray.

Obecna nazwa polska: *Leccinum* – koźlarz, *Leccinum scabrum* – koźlarz babka.
Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Boletales*, *Boletaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: Europa, Azja, Ameryka Północna, w lasach pod brzoźami.

Użytkowanie obecne: jadalny.

Literatura: Waga 1848; Skirgiełło 1960; Bartnicka-Dąbkowska 1964; Gumińska, Wojewoda 1988.

Biele (str. 1394 szp. I)

Obecna nazwa łacińska: gatunki z rodzaju *Lactarius* (DC.: Fr.) S.F. Gray o dużych białych owocnicach i białym soku: *Lactarius piperatus* (L.) S.F. Gray, *L. vellereus* (Fr.) Fr. i pokrewne.

Obecne nazwy polskie: rodzaj *Lactarius* – mleczej; *Lactarius piperatus* – mleczej biel; *Lactarius vellereus* – mleczej chrząstka.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Russulales*, *Russulaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: *Lactarius piperatus* – Europa, lasy liściaste i mieszane; *Lactarius vellereus* – półkula północna, lasy liściaste i iglaste.

Użytkowanie obecne: niejadalne.

Literatura: Gumińska, Wojewoda 1988; Skirgiełło 1998.

Rydze (s. 1394 szp. I, 1395 szp. I)

Obecna nazwa łacińska: *Lactarius deliciosus* (L.) S.F. Gray i gatunki pokrewne.

Obecna nazwa polska: mleczej rydz; rydz.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Russulales*, *Russulaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: Europa; lasy sosnowe i mieszane i ich obrzeża.

Użytkowanie obecne: jadalne.

Literatura: Gumińska, Wojewoda 1988; Skirgiełło 1998.

Posadki albo podsadki (str. 1394 szp. I)

Obecna nazwa łacińska: identyfikacja niepewna. Nazwa podsadka przypisana została w XIX w. gatunkowi *Clitopilus prunulus* (Scop.: Fr.) Kummer.

Obecna nazwa polska: sadówka podsadka.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Agaricales*, *Entolomataceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: lasy iglaste i liściaste.

Użytkowanie obecne: jadalny.

Literatura: Chełchowski 1898; Gumińska, Wojewoda 1988.

Smarze (smarże) albo piestrznice (piestrzyce) (str. 1394 szp. I, 1395 szp. I)

Obecne nazwy łacińskie: przedstawiciele workowców o owocnikach zróżnicowanych na trzon i kapelusz, z rodzajów *Morchella* St. Am. (i pokrewne), *Gyromitra* Fr. i *Helvella* L.

Obecne nazwy polskie: *Morchella* – smardz, *Gyromitra* – piestrzenica, *Helvella* – piestrzyca.

Pozycja systematyczna: *Ascomycetes* (workowce), *Pezizales*, rodziny: *Morchella* – *Morchellaceae*; *Gyromitra* i *Helvella* – *Helvellaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: przeważnie lasy.

Użytkowanie obecne: w większości jadalne; *Gyromitra esculenta* (Pers.) Fr. (piestrzenica kasztanowata) trująca.

Uwagi: użycie przez Syreniusza spójnika „albo” pozwala przypuszczać, że nie odróżniał on smardzy (kapelusze z regularnymi wgłębieniami) od grzybów z dwóch pozostałych rodzajów (kapelusze nieregularnie pofałdowane). Istnienie tych dwóch różnych nazw jest jednak dowodem, że lud zbierający grzyby widział tę różnicę.

Literatura: Gumińska, Wojewoda 1988.

Olszówki (str. 1394 szp. I, 1395 szp. I)

Obecna nazwa łacińska: *Paxillus involutus* (Batsch: Fr.) Fr.

Obecna nazwa polska: olszówka (nazwa ludowa), krowiak podwinięty.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Boletales*, *Paxillaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: Europa, Ameryka Północna, wilgotne lasy i parki.

Użytkowanie obecne: trujący, dawniej jadalny.

Literatura: Skirgiełło 1960; Bartnicka-Dąbkowska 1964; Gumińska, Wojewoda 1988.

Holubki (str. 1394 szp. I, 1395 szp. I)

Obecne nazwy łacińskie: według prof. W. Wojewody są to grzyby z rodzaju *Russula* Pers., natomiast wymienione na s. 1395 „Holubki ... na łąkach” to prawdopodobnie gatunki z rodzaju *Agaricus* L.

Obecne nazwy polskie: *Russula* – gołąbek, *Agaricus* – pieczarka.

Pozycja systematyczna: *Russula* – Basidiomycetes (podstawczaki), *Russulales*, *Russulaceae*; *Agaricus* – Basidiomycetes, *Agaricales*, *Agaricaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: *Russula* – liczne gatunki w lasach, *Agaricus* – w lasach i na otwartych przestrzeniach (łąki, pastwiska).

Użytkowanie obecne: w większości jadalne.

Literatura: Gumińska, Wojewoda 1988; Skirgiełło 1991.

Gebka której w łaźniach używamy (str. 1395 szp. I)

Obecna nazwa łacińska: być może owocniki nieokreślonego grzyba z rodziny *Polyporaceae*.

Obecna nazwa polska: huba.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Aphyllophorales*.

Rozmieszczenie, siedlisko: nieznanne.

Użytkowanie obecne: nieznanne.

(grzyby) ... na Modrzewowym drzewie ... wielkie ... Barwy złotey (str. 1395 szp. I)

Obecna nazwa łacińska: prawdopodobnie *Laetiporus sulphureus* (Bull.: Fr.) Murrill.

Obecna nazwa polska: żółciak siarkowy, przez fitopatologów nazywany hubą siarkową.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Aphyllophorales*, *Polyporaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: na pniach drzew w lasach i wolno stojących, często liściastych (dęby, wierzby, topole).

Użytkowanie obecne: młode owocniki jadalne.

Literatura: Domański, Orłoś, Skirgiełło 1967; Gumińska, Wojewoda 1988; Kirk *et al.* 2001.

(grzyb) ... na miejscach kamienistych ... zwłaszcza na korzeniach drzew Kasztanowych (str. 1395 szp. I)

Obecna nazwa łacińska: według Chełchowskiego (1898) jest to *Polyporus squamosus* (Huds.) Fr.

Obecna nazwa polska: żagiew łuskowata.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Aphylliphorales*, *Polyporaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: Europa, Ameryka Północna, pasożyt na drzewach liściastych.

Użytkowanie obecne: jadalny.

Literatura: Chełchowski 1898; Domański, Orłoś, Skirgiełło 1967; Gumińska, Wojewoda 1988.

Uwagi: Chełchowski (1898 s. 13) podaje, że w dziele Syreniusza na stronie 1395 znajduje się jeszcze nazwa „Gebka Hubka” = *Polyporus igniarius* L. (obecnie *Phellinus igniarius* (L.: Fr.) Quél., czyreń ogniowy). W egzemplarzu *Zielnika*, z którego autor korzystał, nie było wzmianki o tym grzybie.

Rdza ábo ruda (str. 928)

Obecna nazwa łacińska: *Puccinia graminis* Pers.

Obecna nazwa polska: rdza żdźbłowa.

Pozycja systematyczna: *Basidiomycetes* (podstawczaki), *Uredinales*, *Pucciniaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: gatunek kosmopolityczny; pasożyt wielu traw (*Gramineae*), powodujący nieraz duże straty w plonach zbóż, szczególnie pszenicy.

Uwagi: u Syreniusza wzmianka o rdzy znajduje się w rozdziale poświęconym pszenicy: „(pszenica) także między łásami śiana bywa rdzą ábo rudą zaráżona”. Rzeczywiście, na skrajach pól i lasów może występować berberys (*Berberis vulgaris* L.), na którym grzyb ten odbywa część swojego cyklu życiowego. W takich miejscach pasożyt obficie poraża sąsiadujące zboże.

Literatura: Majewski 1979; Agrios 1988.

POROSTY (LICHENES, grzyby lichenizujące)

Liszaiec. Lichen Bryon, Epatica (str. 1348)

Obecna nazwa łacińska: nieokreślony gatunek z rodzaju *Parmelia* Ach. *sensu lato*.

Obecna nazwa polska: misecznica (wg.: Motyka 1960), tarczownica (wg.: Nowak, Tobolewski 1975).

Pozycja systematyczna: *Lichenes* (grzyby lichenizujące), *Parmeliaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: obszerny rodzaj obejmujący m. in. gatunki o zasięgu kosmopolitycznym. Zasiedlają korę drzew i skały krzemianowe.

Uwagi: identyfikacji dokonano na podstawie opisu Syreniusza wskazującego, że jest to porost listkowy o niezbyt dużych łatkach plechy (mniejszych niż opisana na str. 1349 *Marchantia polymorpha*, a więc nie wchodzi w grę rodzaj *Peltigera* o znacznie większych plechach). Nazwa liszaiec odnosiła się dawniej do wszystkich porostów (por. Jundziłł 1830). Majewski (1894 s. 383) uznaje, zdaniem autora niesłusznie, Liszaiec, *Epatica* Syreniusza za przedstawiciela wątrobowców, *Hepaticae* (obecnie *Hepaticopsida*); kierował się prawdopodobnie nazwą użytą przez Syreniusza (*Epatica*) oraz tym, że rycina przy nazwie Liszaiec (na s. 1348) odnosi się niewątpliwie do wątrobowca *Marchantia polymorpha*, opisanego jednak na następnej stronie.

Literatura: Majewski 1894; Jundziłł 1830; Motyka 1960; Nowak, Tobolewski 1975.

Porost Płucnik / Granicznik. *Pulmonaria* (str. 1350)

Obecna nazwa łacińska: *Lobaria pulmonaria* (L.) Hoffm.

Obecna nazwa polska: granicznik płucnik.

Pozycja systematyczna: *Lichenes* (grzyby lichenizujące), *Stictaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: prawie cała Europa oraz Ameryka Północna; na koryz drzew liściastych, rzadziej iglastych.

Literatura: Majewski 1894; Nowak, Tobolewski 1975; Tobolewski, Kupczyk 1976; Fałtynowicz 1993.

MSZAKI (BRYOPHYTA)

Wątrobnik. *Hepatica*. *Hepatica saxatilis* (str. 1349)

Obecna nazwa łacińska: *Marchantia polymorpha* L.

Obecna nazwa polska: porostnica wielokształtna.

Pozycja systematyczna: *Hepaticopsida* (*Hepaticae*, wątrobowce), *Marchantiales*, *Marchantiaceae*.

Rozmieszczenie, siedlisko: północna półkula; na łatkach, zboczach potoków, murach.

Uwagi: największy, rzucający się w oczy przedstawiciel polskich wątrobowców.
Literatura: Rejment-Grochowska 1966.

Literatura

- Agrios G.N. 1988. *Plant Pathology*. 3rd ed. Academic Press, Inc., San Diego, XIII, 803 pp.
- Bartnicka-Dąbkowska B. 1964. *Polskie ludowe nazwy grzybów*. „Prace Językoznawcze PAN” 42: 1–144.
- Bold H.C., Wynne M.J. 1978. *Introduction to the Algae. Structure and reproduction*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 706 pp.
- Chełchowski S. 1898. *Grzyby podstawkozarodnikowe Królestwa Polskiego (Basidiomycetes Polonici)*. Część I. *Autobasidiomycetes, Podstawczaki*. „Pamiętnik Fizyograficzny” 15 (III): 3–285.
- Chlebicki A., Łuszczzyński J. 2002. *Fomitopsis officinalis (Vill.: Fr.) Bondartsev & Singer*. W: W. Wojewoda (ed.), *Atlas of the geographical distribution of fungi in Poland*, 2: 61–67.
- Domański S. 1974. *Mała flora grzybów*, t. I cz. 1. PWN, Warszawa, Kraków, VII, 316 pp.
- Domański S., Orłowski H., Skirgiełło A. 1967. *Flora Polska, Grzyby (Mycota)*, t. III. *Podstawczaki (Basidiomycetes), Bezblaszkowe (Aphyllophorales)* [...]. PWN, Warszawa, 398 pp., 29 tabl.
- Fałtynowicz W. 1993. *A checklist of Polish lichen forming and lichenicolous fungi including parasitic and saprophytic fungi occurring on lichens*. „Polish Botanical Studies” 6: 1–65.
- Gumińska B., Wojewoda W. 1988. *Grzyby i ich oznaczanie*. Wyd. IV. PWRiL, Warszawa, 505 pp.
- Hawksworth D.L., Kirk P.M., Sutton B.C., Pegler D.N. (eds.) 1995. *Ainsworth & Bisby's Dictionary of the Fungi*. 8th ed. CAB International, Wallingford, pp. XII, 616.
- Jundziłł J. 1830. *Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, iako i oswoionych*. J. Zawadzki, Wilno, XII, 583 pp.
- Kadłubowska J.Z. 1975. *Zarys algologii*. PWN, Warszawa, 503 pp.
- Kirk P.M., Cannon P.F., David J.C., Stalpers J.A. (eds.) 2001. *Ainsworth & Bisby's Dictionary of the Fungi*. 9th ed. CAB International, Wallingford, pp. XI, 655.
- Ławrynowicz M. 1988. *Flora Polska, Grzyby (Mycota)*, t. XVIII. *Workowce (Ascomycetes), Jeleniakowe (Elaphomycetales), Truflowe (Tuberales)*. PWN, Warszawa, Kraków, 161 pp., 27 tabl.
- Majewski E. 1889, 1894. *Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich, zawierający ludowe oraz naukowe nazwy i synonimy polskie, używane dla zwierząt i roślin od XV-go wieku aż do chwili obecnej źródłowo zestawione z synonimami naukowymi łacińskimi*. Warszawa. Tom I, LXIV, 546 pp.; t. II, XLVIII, XI, 888 pp.

- Majewski T. 1979. *Flora polska, Grzyby (Mycota)*, tom XI. *Podstawczaki (Basidiomycetes), rdzawnikowe (Uredinales)* II. PWN, Warszawa, Kraków, ss. 464, 2 nlb.
- Motyka J. 1960. *Flora Polska, Porosty (Lichenes)*, t. V cz. I. PWN, Warszawa, 275 pp.
- Nowak J., Tobolewski Z. 1975. *Porosty polskie. Opisy i klucze do oznaczania porostów w Polsce dotychczas stwierdzonych lub prawdopodobnych*. PWN, Warszawa, Kraków, 1177 pp.
- Pilát A. 1927. *O choroši lékařském – Polyporus officinalis Vill.* „Mykologia” (Praha) 4: 4–8.
- Podbielkowski Z. 1980. *Słownik roślin użytkowych*. Wyd. IV. PWRiL, Warszawa, 529 pp.
- Rejment-Grochowska I. 1966. *Flora Polska, Wątrobowce (Hepaticae)*, t. I. PWN, Warszawa, 258 pp.
- Rostański K., Zemanek A. 1996. „*Habent sua fata libelli*” czyli o egzemplarzach Zielnika (1613) Syreniusza zachowanych w Polsce. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 41: 159–188.
- Rudnicka-Jeziarska W. 1991. *Flora Polska, Grzyby (Mycota)*, t. XXIII. *Podstawczaki (Basidiomycetes), Purchawkowe (Lycoperdales)* [...]. Instytut Botaniki PAN, Kraków, 210 pp., 28 tabl.
- Skirgiełło A. 1960. *Flora Polska, Grzyby (Fungi), Podstawczaki (Basidiomycetes), Borowikowe (Boletales)*. PWN, Warszawa, 132 pp., 30 tabl.
- Skirgiełło A. 1991. *Flora Polska, Grzyby (Mycota)*, tom XX. *Podstawczaki (Basidiomycetes), Gołąbkowe (Russulales), Gołąbkowate (Russulaceae)*. I. *Gołąbek (Russula)*. PWN, Warszawa, Kraków, 243 pp., 24 tabl.
- Skirgiełło A. 1998. *Flora Polska, Grzyby (Mycota)*, tom XXV. *Podstawczaki (Basidiomycetes), Gołąbkowe (Russulales), Gołąbkowate (Russulaceae)*. II. *Mleczaj (Lactarius)*. Instytut Botaniki PAN, Kraków, 129 pp., 10 tabl.
- Tobolewski Z., Kupczyk B. 1976. *Porosty (Lichenes)*, zeszyt III. W: J. Szweykowski, T. Wojterski (red.). *Atlas rozmieszczenia roślin zarodnikowych w Polsce*. PWN, Warszawa, Poznań.
- Waga A. 1848. *Ukaziciel polskich nazwisk na rodzaje królestwa roślinnego*. W: J. Waga, *Flora polska jawnokwiatowych rodzajów*, dodatek do t. II, Warszawa, pp. XXX, 336.

Tomasz Majewski

AN ATTEMPT TO IDENTIFY TO CRYPTOGAMIC PLANTS
IN SYRENIUSZ'S *HERBAL*

The current paper constitutes an attempt to identify the algae, fungi, lichens and liverworts mentioned in the extensive *Herbal* by Syreniusz, published in Cracow in 1613. All four algae mentioned are maritime species. As for fungi, Syreniusz described the fungus *Fomitopsis officinalis*, which was then used in medicine, and he listed several Polish names of edible and poisonous macromycetes, and also mentioned rust on wheat. The lichen that has been identified is the species *Lobaria pulmonaria*, and the liverwort is *Marchantia polymorpha*, both used in medicine.